

İRAN'IN STRATEJİK KARTI OLARAK HÜRMÜZ BOĞAZI'NIN ÖNEMİ

Arzu CELALİFER EKİNCİ*

Özet

2003 yılından itibaren devam eden İran Nükleer Krizi, İran'ı köşeye sıkıştırmak ve müzakere masasına oturmaya ikna etmek amacıyla oluşan bir transatlantik ittifak, İran'ın can damarı olan petrol ihracatına yönelik yaptırımlar ve bütün bunların karşısında İran'ın Hürmüz Boğazı'nı bloke etme tehdidiyle gerilen bir senaryoya dönüşmüştür. Karşılıklı restleşme, psikolojik savaş ve propagandaların havada uçtuğu bir dönemde gündeme gelen Hürmüz Boğazı'nın bloke edilmesi mevzusu, bu çalışmanın ana konusunu teşkil edecektir. Bu makalede İran'ın neden böyle bir stratejik kartı ileri sürdüğü, gerçekten bu kartı kullanma yoluna gidip gitmeyeceği ve böylesi bir girişimin muhtemel sonuçlarının neler olabileceği soruları tartışılacak ve Boğazın bloke edilmesi olasılığı analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hürmüz Boğazı, İran Nükleer Krizi, Yaptırımlar, İran Körfezi, Petrol Fiyatları, Arz Açığı, Zararsız Geçiş Hakkı, Serbest Geçiş Hakkı, Körfez Ülkeleri

THE IMPORTANCE OF THE STRAIT OF HORMUZ AS IRAN'S STRATEGIC CARD

Abstract

The Iranian nuclear crisis which started in 2003 has transformed into a tense scenario due to a transatlantic alliance which seeks to put pressure on Iran and force it to negotiate, as a result of the last wave of oil embargoes and by Iran's threat of closing the Strait of Hormuz in response. The main subject of this paper is the threat to blockade the Strait of Hormuz, which emerged in a period of mutual showdown, psychological warfare and propaganda. This paper investigates the questions of why Iran has put forward this card, whether Iran will really carry out this card and what the possible consequences of such an initiative would be. And finally, the possibility of blocking the strait will be analyzed.

Keywords: The Strait of Hormuz, Iranian Nuclear Crisis, Sanctions, Persian Gulf, Oil Prices, Supply Deficit, The Right of Innocent Passage, The Right of Transit Passage, Gulf Countries

* Dr., Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
Akademik ORTA DOĞU, Cilt 6, Sayı 2, 2012

Giriş

2003 yılında başlayan ve halen devam etmekte olan İran nükleer krizi ile birlikte, İran ve Batı dünyası arasındaki ilişkiler her geçen gün biraz daha gerilmiş ve geldiğimiz noktada yaptırımların ölçeği büyütülmüş, olası bir askeri müdahale seçeneği halen masada ve İran'ı çevreleme çabaları yoğun bir şekilde devam etmektedir.

Nükleer kriz dosyasının Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'ne taşınması sonrasında onaylanan yaptırım kararlarının¹ ve sonrasında ABD ve Avrupa Birliği'nin tek taraflı olarak uyguladıkları yaptırımların² istenilen etkiyi yaratmaması neticesinde ise oklar İran'ın can damarı olan enerji ticaretini göstermeye başlamıştır. Bu durum Avrupa Birliği ve ABD'nin İran'ın petrol gelirlerini hedef alan yeni yaptırımlara yönelmesine yol açmıştır. Hatta 2012 yılının arifesinde ABD Başkanı Barak Obama, İran Merkez Bankası ile iş yapan mali kuruluşlara yeni yaptırımlar getirmeyi öngören yasayı imzalamış ve bu yasanın tamamen uygulanmaya başlaması durumunda birçok ülkenin İran'dan petrol almasının neredeyse imkânsız hale gelebileceği bir tablo ortaya çıkmıştır³. Bu adımı takiben, Avrupa Birliği de İran petrolü ve petrol ürünlerinin satın alınması, arzı ve taşınmasını engelleyen kararı onaylamıştır⁴. Başka bir tabirle, bu iki girişimle Batı'nın İran'a ekonomik bir savaş açtığını söylemek yerinde olacaktır. İran'ın siyasi ve ekonomik olarak köşeye sıkıştırılmaya çalışıldığı bu son hamleler sonrasında ise, İran da karşı atağa geçerek Hürmüz

¹BM Güvenlik Konseyi bünyesinde İran'a karşı alınan yaptırım kararları: United Nations Security Council, *Resolution 1696 (2006) SC/8792*, 31 Temmuz 2006, United Nations Security Council, *Resolution 1737 (2007) S/RES/1737*, 27 Aralık 2006, United Nations Security Council, *Resolution 1747 (2007) S/RES/1747*, 24 Mart 2007, United Nations Security Council, *Resolution 1803 (2008) S/RES/1803*, 3 Mart 2008, United Nations Security Council, *Resolution 1835 (2008) S/RES/1835*, 27 Eylül 2008, United Nations Security Council, *Resolution 1887 (2009) S/RES/1887*, 24 Eylül 2009, United Nations Security Council, *Resolution 1929 (2010) S/RES/1929*, 9 Haziran 2010, United Nations Security Council, *Resolution 1984 (2011) S/RES/1984*, 9 Haziran 2011

² US Department of Treasury, *An overview of O.F.A.C. Regulations involving Sanctions against Iran*,

<http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/iran.pdf>, (Erişim Tarihi: 6 Şubat 2012), "Factbox: U.S. EU, and U.N. Sanctions Against Iran", *Reuters*, 20 Ocak 2011,

<http://www.reuters.com/article/2011/01/21/us-iran-nuclear-sanctions-idUSTRE70K03O20110121> (Erişim Tarihi: 6 Şubat 2012),

³ Arshad Mohammed, "Q+A: New Iran Sanctions Law Lets Obama Pull His Punches", *Reuters*, 12 Ocak 2012,

<http://www.reuters.com/article/2012/01/12/us-iran-usa-sanctions-idUSTRE80B28F20120112> (Erişim Tarihi: 8 Şubat 2012),

⁴ Official Journal of European Union, *Council Decision 2012/35/CFSP of 23 January 2012 Amending Decision 2010/413/CFSP Concerning Restrictive Measures Against Iran*, 24 Ocak 2012

Boğazı'nı bloke edebileceği tehdidini öne sürmüş ve dünya gündemini meşgul eden bir süreç başlatmıştır.

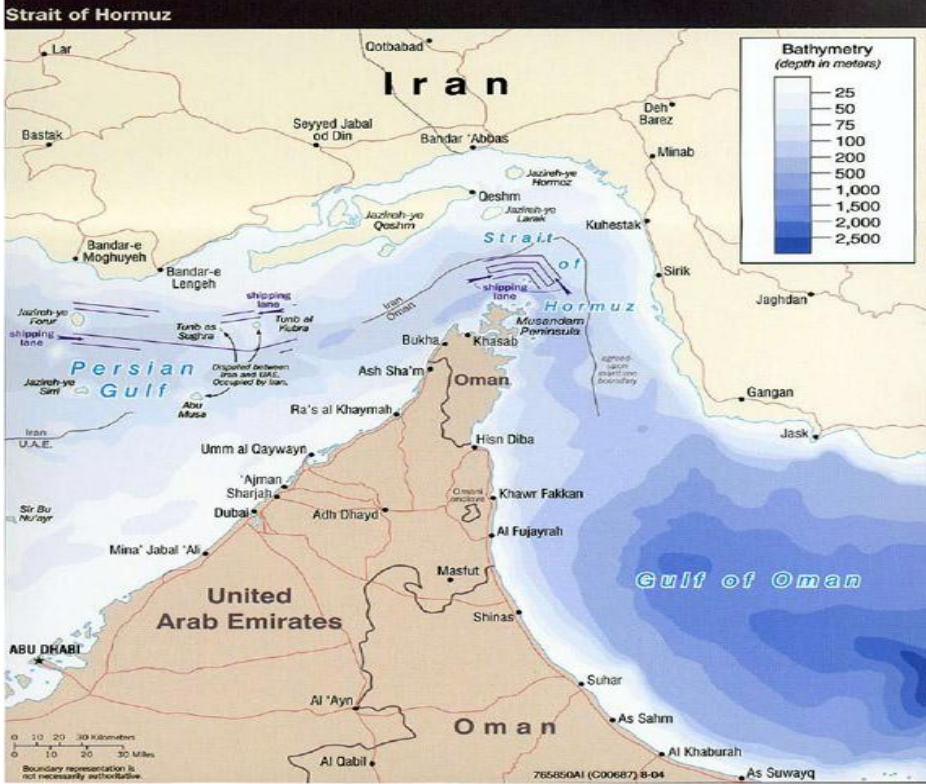
Bu çalışmada öncelikle Hürmüz Boğazı'nın coğrafi ve stratejik özellikleri üzerinde durulacak, sonrasında ise İran'ın Boğaz hususunda sahip olduğu avantajlar tartışılacaktır. Boğazdan geçiş hakkına ilişkin uluslararası hukuk düzenlemelerine kısaca değinildikten sonra, İran'ın boğazı bloke etmek için başvurabileceği yöntemler ve bunun yaratabileceği muhtemel sonuçlar incelenecektir. Sonuç olarak da İran'ın bu stratejik kartı kullanma hususundaki niyeti analiz edilmeye çalışılacaktır.

Hürmüz Boğazı'nın Stratejik Önemi

İran'ın Körfez'deki hâkimiyetinden ve stratejik öneminden bahis açıldığında akla gelen ilk husus hep “Hürmüz Boğazı” olmuştur. Zira İran kendisine yöneltilen tehditlere karşı ulti-matom vermek istediğinde genellikle bu kartını öne sürmüştür⁵. Yakın geçmişe baktığımızda, İran-Irak Savaşı⁶ ve Körfez Savaşlarında Hürmüz Boğazı'nın stratejik öneminin ön plana çıktığı durumları hatırlamak mümkündür.

⁵ İran-Irak Savaşı'nın başladığı yıl İran'ın ilk Cumhurbaşkanı Abolhasan Bani Sadr'in Hürmüz Boğazı'nı kapatmaya yönelik verdiği ulti-matom örnek gösterilebilir. “Iran Tangeye Hormoz ra Baraya Keštihaye Cahan Mibandad”, (İran Hürmüz Boğazı'nı Dünya Gemilerine Kapatır), *Keyhan*, 24 Eylül 1980. Ayrıca Ekim 1983 tarihinde dönemin Meclis Sözcüsü Ali Akbar Hashemi Rafsanjani de bir Cuma namazı merasiminde “Petrol ihraç edemeyecek duruma gelirse, Hürmüz Boğazı'nı bloke ederiz. ...” şeklinde bir konuşma yapmıştır. Bkz: George Linabury, “Ayatollah Khomeini's Islamic Legacy” içinde Hooshang Amirahmadi – Nader Entessar (eds.), *Reconstruction and Regional Diplomacy in the Persian Gulf*, (London: Routledge, 1992), s. 39

⁶ Boğaz'daki Tanker Savaşı ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Anthony H. Cordesman – Abraham R. Wagner, *The Lessons of Modern War, Volume II: The Iran-Iraq War*, (Boulder Co: Westview Press, 1990), Anthony H. Cordesman, *The Iran – Iraq War and Western Security 1984-87: Strategic Implications and Policy Options*, (NY: Jane's Publishing, 1987), s. 132-141, Richard F. Nyrop (ed.), *Persian Gulf States Country Studies*, (Washington D.C: First Printing, 1985), s. 373-379

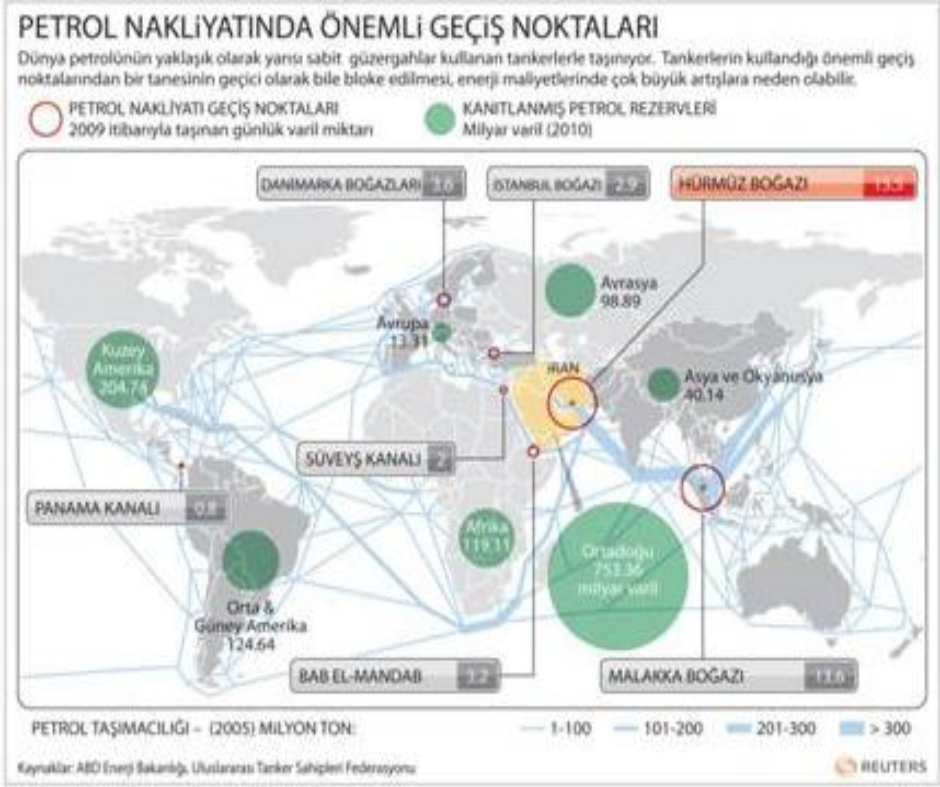

Ortadoğu petrolünün çıkış kapısı konumundaki Hürmüz Boğazı, gün-de yaklaşık 17 milyon varil hacminde bir petrol akışı ile petrol taşımacılığında dünya üzerindeki en önemli noktalardan birisidir. Hürmüz Boğazı'ndan 2011 yılında geçen petrol, deniz yoluyla taşınan dünya petrol ticaretinin %35'ine, genel anlamda ise dünya petrol ticaretinin %20'sine tekabül etmiştir⁷. Körfez petrolünün %90'ının geçtiği bu Boğazın alternatifi olabilecek başka ihracat rotalarının henüz mevcut olmadığını hatırlatmak, bu suyunun kritik konumu- nu anlayabilmek açısından önemlidir⁸. Diğer taraftan Avrupa'dan ve özellikle

⁷ Raymond Karam, "The Strait of Hormuz: What's at Stake?", *Foreign Policy Journal*, 12 Ocak 2012, <http://www.foreignpolicyjournal.com/2012/01/12/the-strait-of-hormuz-whats-at-stake/> (Erişim Tarihi: 16 Şubat 2012)

⁸ Hürmüz Boğazı'nın herhangi bir şekilde kapanması daha uzun yolların kullanılmasını gerektirmektedir. Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri her ne kadar Umman'dan geçip Umman Körfezi'ndeki bir limana ulaşacak yeni bir stratejik bir boru hattı inşasına karar vermiş olsalar da Hürmüz Boğazı'nın kapanması durumunda kullanılacak diğer uzun rotalar şimdilik ortalama

de Japonya ve Çin'den ihraç edilen malların %60'tan fazlası da bu boğazdan Ortadoğu'ya geçiş yapmaktadır. Uluslararası stratejik suyollarından birisi olması sebebiyle de başta ABD olmak üzere büyük güçlerin hassasiyetle korumaya çalıştıkları bir alandır.

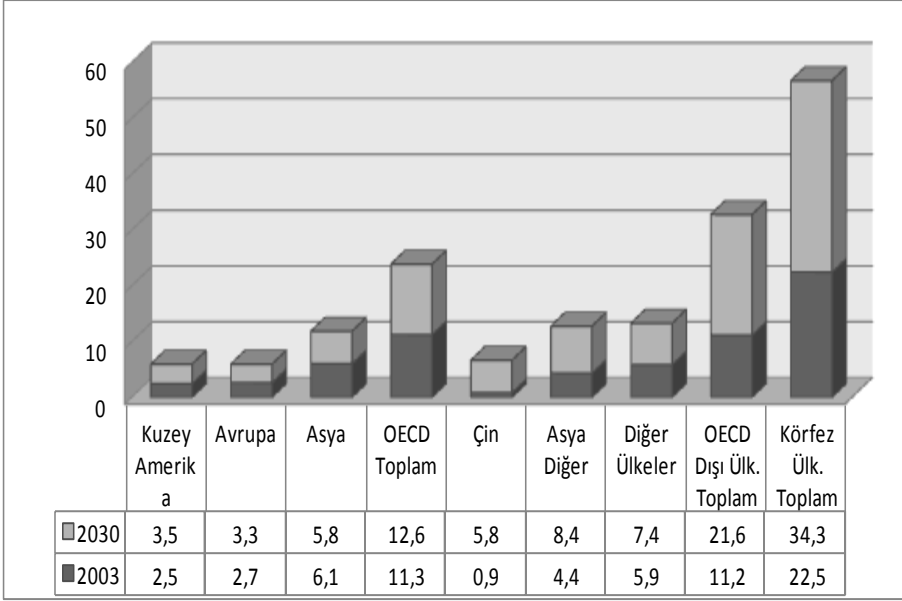
Hürmüz Boğazı'nın en dar noktasında kuzeyde İran, güneyde Umman olmak üzere Körfez 34 mil genişliğe kadar daralır. Hürmüz'den geçen her tanker, İran ve Umman topraklarını doğal olarak kullanmış olur.

İran kıyı şeridi ise, tanker ve nakliye yollarının İran ana kıtasına çok yakın geçmesi, Körfez'de İran kontrolü altında olan adalar (Larak, Geşm ve Hürmüz Adaları) ve belli başlı deniz üsleri dolayısıyla ayrı bir önem arz etmektedir⁹.

olarak günlük 5 milyon varil kapasiteli, Suudi Arabistan'dan Yanbu Limanı'na ulaşan Doğu-Batı Boru Hattı ve Suudi Arabistan'dan Kızıl Denize ulaşan Alqaiq- Yanbu Sıvılaştırılmış Doğalgaz Hattı ile kısıtlıdır.

⁹Anthony H. Cordesman, *Iran, Oil and the Strait of Hormuz*, Center for Strategic and International Studies, Mart 2007

Grafik 1: Körfez Petrol İhracatının Artan Hacmi 2003-2030 (Milyon Varil / Günlük)¹⁰

Hürmüz Boğazı aşağıda sıralanan faktörler dolayısıyla dünya ekonomisi ve siyasetini etkileme potansiyeli olan stratejik bir öneme sahiptir¹¹:

- Bu Boğaz sekiz kıyıdaş Körfez ülkesinin uluslararası sulara erişebildiği tek su yolu olma özelliğine haizdir.

- Yaklaşık olarak her on dakikada bir Hürmüz Boğazı'ndan bir tanker veya ticari gemi geçiş yapmaktadır.

- Günlük olarak ortalama 14 büyük petrol tankeri buradan geçmektedir. Aynı oranda boş tankerler de kargolarını almak üzere buradan geçiş yapmaktadır. Bahsi geçen ham petrol ihracatının %85'i Asya marketlerine gitmektedir. (Çin, Japonya, Hindistan ve Güney Kore bu ülkelerin başında gelmektedir).

- Japonya'nın petrol ithalatının 3/4 ve Çin'in petrol ithalatının %50'si bu Boğazdan geçmektedir.

¹⁰ DOE/EIA, *International Energy Outlook 2006*, DOE, Washington, Haziran 2006, s. 34

¹¹ Ali Omid, "Will Iran Block the Hormuz Strait?", *Foreign Policy Journal*, 23 Aralık 2012, <http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/12/23/will-iran-block-the-hormuz-strait/> (Erişim Tarihi: 16 Şubat 2012), AnnikaFolkesson, "Part 1: Key Facts on Strait of Hormuz", United State Institute of Peace, 11 Haziran 2012, <http://iranprimer.usip.org/blog/2012/jan/11/part-1-key-facts-strait-hormuz> , (Erişim Tarihi: 16 Şubat 2012),

- Dünya petrol talebinin yaklaşık %40'ı İran Körfezi'nden temin edilmektedir.

- Körfez'den çıkan petrolün yaklaşık olarak %90'ı ve petrol yükü taşıyan okyanus gemileri bu Boğazdan geçiş yapmak durumundadırlar.

- Körfez'deki Kıyı devletlerinin ABD ve diğer Avrupa ülkelerinden satın aldıkları silahlar, adreslerine teslim edilmek üzere bu Boğazdan transfer edilirler.

- ABD Enerji Enformasyon Enstitüsü'nün tahminlerine göre bugün yaklaşık olarak günde 17 milyon varil petrolün geçtiği Hürmüz Boğazı'ndan 2020 yılında yaklaşık 35 milyon varil petrol taşınacaktır.

Yukarıdaki faktörler ışığında Hürmüz Boğazı'nın dünya açısından göz ardı edilemeyecek stratejik bir nokta olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bu nedenle bu Boğazın bloke edilmesi veyahut bu yönde tehditlerin gündeme taşınması petrol satıcısı, petrol alıcısı ve bu boğaz marifetiyle uluslararası ticaret yapan tüm ülkeleri tedirgin etmektedir. Diğer taraftan böylesi bir tehdidin gerçekleşmesi durumunda ise dünya ekonomisi ve siyaseti üzerinde tahrip edici etkilerin meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır.

Hürmüz Boğazı'ndan Geçişle ilgili Başlıca Uluslararası Hukuk Düzenlemeleri

İran'ın Hürmüz Boğazı üzerindeki kontrolü ve hâkimiyeti hususunda kuşku olmasa da karasuları, kanallar ve boğazlardan geçişi düzenleyen uluslararası hukuk düzenlemeleri olduğunu da hatırlatmak gerekir. Bu bağlamda Hürmüz Boğazı'ndan geçişleri ilgilendiren iki temel uluslararası hukuk düzenlemesinden bahsetmek gerekir. Bunlardan ilki 1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölgeler Sözleşmesi (KBBS) ve ikincisi de 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi¹²'dir (BMDHS).

1958 Sözleşmesi'nin 14. maddesi ve 1982 Sözleşmesi'nin 17. maddesi karasularından “zararsız geçiş” hakkıyla ilgidir. Bu maddelere göre denize kıyısı olsun veya olmasın tüm devletlerin gemileri karasularından zararsız geçiş hakkına sahiptir¹³. Bu sözleşmelerdeki düzenlemeye göre, sahil devletinin barı-

¹² Sözleşmenin tam metni için bkz: United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982,

http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2012)

¹³ 1958 sözleşmesinde bir tek istisna hariç karasularında ve uluslararası boğazlardan geçiş hakkı için aynı hukuki rejim öngörülmüştür. Ancak 1960'lardan sonraki teknolojik gelişmeler ve nükleer denizaltılarının gelişimiyle birlikte büyük devletler (özellikle SSCB ve ABD) uluslararası boğazlardan “zararsız geçiş” rejimini yetersiz görmeye başlamış ve “serbest geçiş” rejimini hâkim kılmak için çaba sarf etmişlerdir. Büyük denizci devletler yeni sözleşmelerde sınırsız geçiş ve sınırsız uçuş hakkının yer alması için çaba harcarken kıyı devletleri de zararsız geçiş rejiminin baki kalmasında ısrarcı olmuşlardır. Nihayetinde 1982 Sözleşmesi'nde iki ayrı rejim öngörülmüştür: transit ve zararsız geçiş rejimi. 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin

şına, düzenine ve güvenliğine zarar verecek şekilde olmadığı sürece geçiş zararsızdır¹⁴. Ayrıca 1958 Sözleşmesi'nin 15. maddesi ve 1982 Sözleşmesi'nin 24. maddesi, sahil devletinin karasularında zararsız geçişe engel olmaması gerektiğini de belirtir.

1958 Sözleşmesi'nin 16. maddesi ve 1982 Sözleşmesi'nin 25. maddesi de sahil devletine tanınan geçişe müdahale etme veya durdurabilme hakkını düzenlemiş ve bazı koşullara bağlamıştır. Buna göre “*Sahil devleti zararsız geçişi, güvenliği için kesin bir zorunluluk varsa, durdurma usulüne uygun olarak ilan edildikten sonra yürürlüğe girmek koşuluyla, yabancı gemiler arasında fark gözetmeksizin, karasularının ancak belirli bölgelerinde ve geçici bir süre durdurabilir*”. Yalnız 1958 Sözleşmesi'nde zararsız geçişin hangi hallerde ortadan kalkacağına ilişkin objektif kriterler saptanmadığından kıyıdaş devlete bu hususta fazlasıyla takdir hakkı tanınmış, diğer taraftan karasularından geçen gemilerin hangi hallerde zararsız geçişi ihlal edecekleri de belirtilmemiştir¹⁵. 1982 Sözleşmesi'nde ise bu durum giderilmeye çalışılmış ve 19. maddenin ikinci fıkrasında zararsız geçişi ihlal eden ve geçişi zararlı hale getirecek olan eylemler açık bir şekilde sıralanmıştır.

İran her ne kadar 1982 Sözleşmesi'ni imzalamış olsa da meclis onayından geçirmemiştir ve doğal olarak yasal herhangi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ancak prensipte bu sözleşmeye bağlı hareket etmekte ve 1982 Sözleşmesi ile getirilen “transit geçiş” hakkının sadece bu sözleşmeyi onaylayanlar açısından geçerli olabileceğini kabul etmektedir. Bu durumda İran perspektifinden bakıldığında 1982 Sözleşmesi'ni onaylamayan ABD için bu hak geçerli değildir¹⁶.

Diğer taraftan 1982 Sözleşmesi'nin imzalanması sırasında deniz birliklerinin, daha ziyade savaş gemilerinin karasularından zararsız geçiş hakları tartışmalı bir konuydu ve sözleşmenin imzalanması sonrasında dahi bu tartışmalar devam etmiştir. Dolayısıyla gerek 1958 Sözleşmesi, gerekse 1982 Sözleşmesi'nde bu konuya ilişkin açık bir düzenleme mevcut değildir. İran açısından ise deniz birliklerinin karasularından geçişleri önceden bildirim şartına bağlıdır ve zararsız geçiş için gerekli olan koşullara tabidir¹⁷.

(BMDHS) 37. maddesinde “*öngörülen boğazlarda bütün gemiler ve uçaklar bir engelleme olmaksızın transit geçiş hakkından yararlanırlar,...*” denilmekte ve bu vesileyle taşıdıkları bayraklara bakılmaksızın tüm gemilerin bahsi geçen boğazlardan serbestçe geçişleri gerekli diğer hükümlerle düzenlenmektedir.

¹⁴ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz: Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, (Ankara: A.Ü. SBF Yayınları, 1989), s.283-290

¹⁵ Mehmet Çökelek, “Uluslararası Deniz Hukukunda Karasularında Zararsız Geçiş Rejimi”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s. 66

¹⁶ Bahman Aghai Diba, “Is Iran Legally Permitted to Close the Strait of Hormuz?”, *Payvand*, 21 Aralık 2011, <http://www.payvand.com/news/11/dec/1216.html> (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2012)

¹⁷ (İran'ın Hürmüz Boğazı'ndan Geçen Gemilere Yasal Olarak Nezaret Hakkı), 7 Ocak 2012,

Gemilerin Boğazdan geçişine izin verilmesi İran'a göre, kıyıdaş devletin (İran'ın) güvenlik, düzen ve haklarına saygı gösterilmesi şartına bağlı ve zararsız geçiş kavramı ancak bu şartlarda doğrulanabilir. İran ayrıca aynı sözleşmenin 14. maddesinin 4. paragrafı ve 16. maddesinin 1. paragrafındaki düzenlemeler ışığında ilgili kanaldan gemilerin geçişinin zararsız olup olmadığına kıyıdaş devletin karar vermesi durumunun söz konusu olduğunu savunur. Bu argümanlardan yola çıkarak da bazı İranlı siyasetçiler "İran petrol ihracatının ABD, Avrupa Birliği ve Japonya gibi diğer Asya ülkelerince sekteye uğratılması durumunda halen gemilerin "zararsız" geçişinden bahsedilip bahsedilemeyeceğini sorgulamış ve böylesi bir senaryoda, boğazın düşmanları için silah veya ticari metaller taşıyan tankerler ve gemiler için güvenli olmayacağını söylemişlerdir¹⁸. Bu tutumlarını da 1958 Sözleşmesi'nden doğan haklarına dayandırmışlardır.

Hürmüz Boğazı'nı geçmek için tüm denizyolu trafiğinin İran karasularından geçmek durumunda olduğu bir tabloda böylesi bir yaklaşımın uluslararası anlamda kaygıları da beraberinde getirmesi anlaşılabilir. Ancak her ne kadar İran'daki bazı çevreler bahsedilen çerçevede İran'ın Boğazı kapatmasının ulusal güvenlik açısından bir hak olduğunu iddia etse de genel anlamda İran'ın uluslararası hukuku aheni bir şekilde ihlal edecek ve savaş halinin ortaya çıkmasına neden olacak olan böylesi bir girişime kalkışıp kalkışmayacağı soru işaretidir.

Boğazın Bloke Edilme İhtimalinin Gündeme Gelmesi ve Sonrasındaki Gelişmeler

BM Güvenlik Konseyi'nin haricinde ABD ve Avrupa ülkelerinin tek tarafı olarak İran'a karşı 2011 yılı ve 2012 yılının başlangıcında ağır ekonomik yaptırım kararları alması ve son olarak da İran'ın atar damarı olan petrol ticaretine de bu yaptırımları uygulama planlarının gündeme gelmesiyle İran, Hürmüz Boğazı'nı bloke etme kartını gündeme taşımıştır. İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı Muhammed Rıza Rahimi'nin "*Şayet ABD İran petrolünün satışını engellerse, Hürmüz Boğazı'ndan bir damla petrolün geçişine dahi izin verilmez!*", İran Savunma (Savaş) Bakanı Habibullah Seyyari'nin de "*Hürmüz Boğazı'nı kapatmak bir bardak su içmek kadar kolay!*" yönündeki sözleri resmi ağzılarından yapılan açıklamalar arasında olup uluslararası tepkileri de beraberinde getirmiştir.

Bu açıklamaların ardından İran Deniz Kuvvetleri'nin Körfez'de yaptığı tatbikatlar da global ölçekte oluşan gerginliğin artmasına yol açmıştır. Bu gerginliğin ortaya çıkmasını müteakiben ABD'ye ait 5. Filo'nun¹⁹ sözcüsü Hür-

<http://www.bultannews.com/fa/news/69017> (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2012)

¹⁸ Ali Omid, 'Strait of Hormuz as Iran's Trump Card: Legal Foundations', *Iran Review*, 23 Aralık 2011

¹⁹ ABD'nin 5. Filosu'nun Bahreyn'de hazır beklediğini söylemek Hürmüz Boğazı'nın önemini

müz Boğazı'ndan petrol trafiğinin kesilmesine müsaade edilmeyeceğini açıklamıştır. Diğer taraftan Körfez ülkeleri de İran'a karşı birleşmiştir. Bu ülkeler Hürmüz Boğazı'nın kapatılması halinde bu Boğaz üzerinden gelen gıda ürünleri başta olmak üzere ihtiyaç duyulan malların geçişinin engellenmesinden çekinmektedirler. Ayrıca Körfez İşbirliği Konseyi üyesi devletler, İran ile yaşanan Hürmüz Boğazı gerginliği nedeniyle bir acil eylem planı da hazırlamışlardır. Plana göre Körfez İşbirliği Konseyi, İran'ın olası Hürmüz Boğazı'nı kapatma girişimine karşı, sahil güvenlik ve deniz kuvvetlerini hazır hale getirmeye karar vermiştir²⁰. Böylesi bir tehlike durumunda ABD'nin her ihtimale karşı Körfez ülkelerini silah ve teçhizat hususunda desteklediğini de söylemek gerekir.

İran'ın Petrol İhracatını Durdurma Tehdidi

hatırlatmak açısından faydalı olacaktır. Bu filo, uluslararası sularda tüm ticari gemilerin bölgeden serbest geçişini sağlamak amacıyla uluslararası deniz sözleşmeleri kapsamında deniz güvenliğini sağlamaktan sorumludur. Hürmüz Boğazı'nın açık olmasını sağlamak ise filonun temel görevleri arasındadır.

²⁰ "İran'a Karşı Körfez Ülkeleri Birleşti", *Dünya Bülteni*, 31 Ocak 2012,

<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=195138> (Erişim Tarihi: 25 Şubat 2012)

İran Hürmüz Boğazı'nı bloke etme yönündeki açıklamasının ardından, Avrupa Birliği'nin Temmuz 2012 tarihinde uygulamaya koymayı planladığı yaptırımları beklemeden başka bir hamle daha yapmıştır. Petrol ambargolarına misilleme olarak İran, Temmuz ayını beklemeden altı Avrupa ülkesine petrol ihracatını durdurmayı öngören bir yasa tasarısını mecliste tartışmaya başlamıştır. Böylece İran yaptırımlara meydan okuyarak Avrupa'yı zor kış şartlarında soğukta bırakabilecekti. Hatta İran, bu kararında ciddi olduğunu göstermek amacıyla Şubat ayının ortasında Fransa, Hollanda, İspanya, İtalya, Yunanistan ve Portekiz büyükelçilerini Dışişleri Bakanlığı'na çağırıştır. Bu gelişmeyi takiben İran'ın İngilizce yayın yapan haber ajansı Press TV'de "İran 6 Avrupa Birliği ülkesine petrol ihracatını durduracak" haberinin yer alması bile²¹ dünya petrol piyasalarının gerilmesine ve Brent petrolün varil fiyatının 120 dolar sınırına dayanmasına neden olmuştur²². Ardından İran Petrol Bakanlığı'nın haberi yalanlamasıyla da fiyatlar gerilemiş ve piyasalar rahatlamıştır. Kısa süreli de olsa bu tecrübe, İran petrol ticaretine yönelik alınacak olan önlemlerin sonuçları hususunda fikir vermiş, İran'ın yapacağı misillemelerle petrol fiyatlarıyla nasıl oynayabileceğini göstermiştir. Dolayısıyla bahse konu olan Hürmüz Boğazı'ndaki bir tansiyonun petrol fiyatları üzerinde nasıl bir etkiye sahip olabileceği hususundaki argümanlar bu örnekle kısmen desteklenmiştir.

İran'ın tehdit olarak masada hazır bulundurduğu bu hamle, her ne kadar olayın tek bir tarafından bakıldığında Avrupa Birliği'ni zora sokabilecek bir seçenek olsa da, petrol ihracatının %18'ini teşkil eden bu pazarın bir günde rafa kaldırılması, zaten zor bir dönem yaşayan İran açısından mantıklı bir hamle olmayacaktır. Bu nedenle İranlı yetkililer değişik bir strateji uygulama yoluna gitmiş²³, ilk aşamada Hürmüz Boğazı'nın kapanması ihtimaline karşı Körfez'e donanma gönderen İngiltere ve Fransa'ya petrol ihracatını Şubat 2012 tarihinde durdurduğunu açıklamıştır²⁴. Her ne kadar İran'ın bu iki ülkeye ihraç ettiği petrol toplamda cüzi bir dilimi oluştursa da İran, bu ülkeler üzerinden Avrupa'ya sert bir mesaj göndermiş ve petrol ambargosuna ilişkin kararlarını gözden geçirmemeleri durumunda Avrupa kıtasının ciddi sıkıntılarla yüz yüze geleceğini belirtmiştir. Bu mesajın özellikle ciddi ekonomik sıkıntılar yaşayan Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İtalya'ya yönelik olduğu söylenebilir. Petrol ihracatında Avrupa'nın payının yüzde 18 olduğunu ifade eden İranlı yetkililer

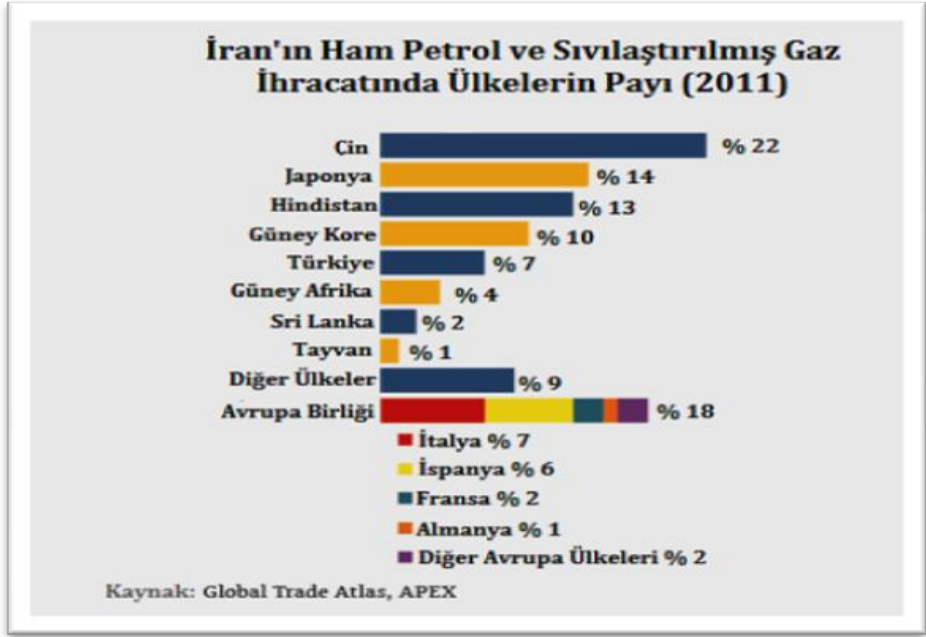
²¹"Oil Prices Soar After Iran's Plan to Cut Exports to EU", *Press TV*, 17 Şubat 2012, <http://www.pressstv.ir/detail/227149.html> (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2012)

²²"Avrupa'ya Petrol Şokuna İran'dan Yalanlama", *Hürriyet*, 15 Şubat 2012

²³ Daha detaylı analiz için bkz: Azadeh Eftekhari, "تصمیم تهران برای مجازات اروپا" (Tahran'ın Avrupa'yı Cezalandırma Kararı), *Iran Diplomacy*, 20 Şubat 2012, <http://irdiplomacy.ir/fa/news/58/bodyView/1898167/صمیران.رای.مجازات.اروپا.html> (Erişim Tarihi: 21 Şubat 2012)

²⁴ "ایران صادرات نفت به شرکت‌های انگلیسی و فرانسوی را متوقف کرد" (İran İngiliz ve Fransız Şirketlere Petrol İhracatını Durdurdu), *Shana*, 20 Şubat 2010, <http://www.shana.ir/185098-fa.html> (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012)

şimdiden bu pazarın yerini doldurabilecek başka pazar arayışlarına girdiklerini ve herhangi bir sorunla karşılaşmayacaklarını da ifade etmişlerdir²⁵.

Suudi Arabistan (263 milyar varil), Venezuela (211 milyar varil) ve Kanada'dan (175 milyar varil) sonra İran, dünyanın dördüncü büyük petrol rezervine sahip ülke olma özelliğini elinde bulundurmaktadır. İran, bu üç ülkeyi 137 milyar varillik rezerviyle takip etmektedir. Başka bir tabirle İran tek başına dünya petrol piyasasının %9,3'üne sahiptir. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) içindeki payı ise %12'dir. İran petrolünün %18'ini Avrupa Birliği üyesi ülkelere ihraç etmektedir. Bu ülkelerden İtalya %7'yle başı çekmekte, onu %6'yla İspanya, %2'yle Fransa, %1'le Almanya takip etmektedir. İngiltere'nin payı %1'e yakın, diğer Avrupa ülkelerinin payı ise %1'dir²⁶.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere İran enerji kaynakları hususundaki avantajlı konumunun farkında olarak hareket etmekte ve bu perspektiften bakıldığında, milli gelirin %80'inden fazlasını petrol gelirlerinden

²⁵ "İran'ın Avrupa'ya İhraç Edilen yüzde 18'lik Pazar Payı İçin Alternatif Arayışı Başlamıştır", *Shana*, 31 Ekim 2011, <http://www.shana.ir/183912-fa.html> (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012)

²⁶ Bora Özcan, "İran Petrolü Dünya İçin Ne İfade Ediyor?", *ntvmsnbc*, 15 Şubat 2012, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25322534>, (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012)

elde eden bir ülke olarak sıkıştırılmaya çalışıldığı zamanlarda bu tarz tehditlere başvurması anlaşılabilir.

İran Hürmüz Boğazı'nı Gerçekten Kapatabilir mi?

“İran Hürmüz Boğazı'nı gerçekten bloke edebilir mi?” sorusu son zamanlarda sıkça tartışılan hususlar arasında olmuştur. Birçok uzman ve analist, İranlı yetkililerce yapılan açıklamaları blöf olarak yorumlasa da bazıları kısa süreli de olsa İran'ın bu yola başvurabileceğini savunmaktadır. Bunun bir blöf-ten ibaret olduğunu tartışanların savunduğu şey ise, İran'ın bu tehdidi mevcut petrol fiyatlarını arttırmak ve yeniden başlayacak olan nükleer müzakerelerde daha etkili imtiyazlar koparabilmek maksadıyla ileri sürdüğüdür²⁷.

Kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse İran her ne kadar Hürmüz Boğazı'nı kapatma tehdidini her fırsatta dile getirirse de gerçekte bu yola başvurma hususundaki niyeti farklı faktörler sebebiyle sorgulanabilir. Her şeyden önce İran'ın kendisi petrol ihracatına bağımlı bir ülke ve böylesi bir kartı oynaması durumunda ülkenin gelirinin sağlandığı en önemli kanalı bloke etmiş olacaktır. Bu durumun kısa vadeli olacağı ve İran'ın gerekli önlemleri önceden alacağı düşünülse bile İran'ın bu yola başvurması savaş nedeni sayılacak ve bahsi geçen sularda sıcak bir çatışmanın başlamasına sebebiyet verecektir. İran'ın rafinerileri ve güç santrallerine yönelik tahrip edici saldırılar, İran'ın hâlihazırda yetersiz olan altyapısının tahrip olması ve ileriye yönelik olarak çok büyük ekonomik sıkıntıların da yaşanması anlamına gelecektir. Özellikle ABD'nin Körfez'deki mevcut kuvvetleri ve çok önceden İran'ın Hürmüz Boğazı'na yakın iki petrol limanını bloke etme planını her daim hazır bulundurduğunu düşünecek olursak böylesi bir girişimin İran için ağır sonuçlar doğurabileceğini söylemek mümkündür.

Kaldı ki İran'ın böyle bir yola başvurması, onu bu Boğaza bağımlı olan petrol satıcısı Körfez ülkeleri ve petrol alıcısı Çin, Japonya ve Hindistan gibi ülkelerle karşı karşıya getirecektir. İran'ın özellikle Çin ve Hindistan gibi büyük ülkelerle ilişkilerinin krize girmesi ise onu Batılıların baskıları karşısında zayıf düşürecek ve direnme imkânlarını azaltacaktır²⁸.

Diğer taraftan İran'ın mevcut ekonomik durumunun da sıkıntılı olduğu, Riyalin değer kaybettiği, döviz kurunun bir gecede iki katına çıktığı²⁹, uygulanan yaptırımlar dolayısıyla sorunların birer birer hissedilmeye başlandığı da hatırlanacak olursa böylesi bir girişimin bir bakıma “ekonomik intihar” olacağı da söylenebilir.

²⁷ Michael T. Klare, “Strait of Hormuz: Danger Waters”, *Asia Times Online*, 12 Ocak 2012, http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/NA12Ak01.html (Erişim Tarihi: 22 Şubat 2012)

²⁸ Arif Keskin, “İran Hürmüz Boğazını Kapatabilir mi?”, *Inews*, 16 Ocak, <http://www.inews.com.tr/yazarlar/20120116104410068.html> (Erişim Tarihi: 23 Şubat 2012)

²⁹ “İran Riyaline ABD Darbesi”, *Sabah*, 3 Ocak 2012

Ancak bütün bunlara rağmen, ülkenin ultra muhafazakâr şahin kesiminin çare üretmediği bir noktada sonucu ne olursa olsun böylesi bir girişimi elzem görmesi ihtimali de mevcuttur. Zira İran perspektifinden bakıldığında, mevcut satranç oyununda düşmanlarının tüm önemli taşlara sahip olmadığını düşünmektedir. Bu minvalde, eğer ülkesinin bekasını sürdürmesini sağlayan enerji ticaretine ilişkin yıpratıcı petrol yaptırımları hayata geçirilecekse, başka bir tabirle en hayati can damarı olan petrol ihracatı sekteye uğratılacaksa en önemli stratejik kartı olan Hürmüz Boğazı'nı oynayabilecek ve düşmanlarına ticari mallar, hatta silahlar taşıyan gemi ve tankerin geçişini mümkün olduğunca aksatma yoluna gidebilecektir.

İran bu sulara Batı güçleriyle girişeceği çatışmada güçlerin orantısızlığı dolayısıyla peşinen yenileceğini kabul ederek bir çeşit intihar girişimine de başvurabilir. Böylece kazanmasa da kendisi için doğabilecek maliyeti karşı tarafa peşinen ödetmek için tüm gücünü kullanma yoluna gitmeyi tercih edebilir. Ancak her şeye rağmen İran makamlarının genelde pragmatik bir politika izledikleri ve tarihteki örneklerine bakıldığında geri adım atmak suretiyle diplomasiyi ilişkilerde hakim kılabildikleri görülmüştür³⁰. Bu nedenle mevzu bahis durumda da böylesi bir intihar girişiminde bulunma ihtimallerinin düşük olduğu düşünülmektedir. Buradaki tek tehlike, olayların anlık propaganda savaşı ve yanlış diplomatik manevraların etkisiyle kontrolden çıkmasıdır.

İran güvenlik stratejileri ve kabiliyetleri üzerinde araştırmaları olan Anthony Cordesman, İran'ın her şeyi riske atması, ciddi bir misillemeyle karşı karşıya kalması ve petrol tesisleri ve ihracat gelirlerinin tamamını kaybetmesi halinde bile Hürmüz Boğazı'nı birkaç haftadan fazla kapalı tutamayacağı değerlendirilmesini yapmıştır³¹. Böylesi bir savaştan en çok İran'ın zarar göreceğini hatırlatan Cordesman'ın kriz durumlarında saldırıya maruz kalan veya rejimleri tehdit altında olan ulusların rasyonel pazarlık yapma yetilerini kaybettiklerini söylemesi de dikkate değer ve altı çizilmesi gereken bir husustur³².

İran'ın Hürmüz Boğazı'nı kapatabilme kapasitesiyle ilgili farklı görüşler mevcuttur. Kimileri İran'ın böyle bir kapasiteye rahatlıkla sahip olduğunu savunurken, kimileri ise ABD'nin askeri üstünlüğü sayesinde böylesi bir girişimin engelleneceği veya çabuk bir şekilde sonlandırılacağını düşünmektedir³³.

³⁰ İran–Irak Savaşı sonunda Humeyni'nin istemeyerek de olsa Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ateşkes kararını kabul etmesi ve “zehir kadehini içmek zorunda kaldık” açıklamasını yapması İran makamlarının kritik noktalarda geri adım atabildiklerinin bir örneğidir.

³¹ Anthony H. Cordesman – Martin Kleiber, *Iran's Military Forces and Warfighting Capabilities: The Threat in the Northern Gulf*, (Westport: Greenwood Publishing, 2007), s. 201

³² *Ibid*

³³ Farklı görüşler için bkz: Simon Jenkins, “If This Is Ahmadinejad's Bluff, It Is Bluff Worth Calling,” *Guardian*, 10 Mayıs 2006, James Jay Carafano, William W. Beach, Ariel Cohen, et al “If Iran Provokes an Energy Crisis:

Modeling the Problem in a War Game,” *Center for Data Analysis Report*, No. 07-03 (25 Temmuz 2007), <http://www.heritage.org/Research/EnergyandEnvironment/cda07-03.cfm> (erişim

Kimileri İran blokajının birkaç günde sonlandırılabileceğini varsayarken³⁴, kimileri ise ABD'nin çok hazırlıklı olması gerektiğini, zira bu kanalın haftalar hatta aylarca kapalı tutulma ihtimalinin olduğu ve ancak askeri operasyonlarla açılabilceğini iddia etmektedir.

Kesin bir şey söylemek güç de olsa İran'ın geçici bir süre Hürmüz Boğazı'nı kapatabilme kabiliyetine sahip olduğu söylenebilir³⁵. Her ne kadar ABD'nin 5. Filoyla gelen bölgesel bir gücü söz konusu olsa da İran'ın planlı bir şekilde ABD'nin teknolojik üstünlüğünü kırmaya yönelik olarak asimetrik savaş kapasitesine yatırım yaptığını da hatırlatmakta fayda vardır.

İran'ın Boğazı hangi yöntemlerle bloke edebileceği de sıkça yapılan tartışmalar arasındadır. Bazı analistler İran'ın Tanker Savaşı modeline başvurmak suretiyle petrol fiyatlarının ve sigorta maliyetlerinin artmasını sağlayarak Batı'yı zor durumda bırakacağını ileri sürerken, diğer bir grup ise Boğazı kapatmak yerine Batı ve Arap dünyasının petrol çıkarlarını zedeleyecek yöntemlere başvurabileceğini düşünmektedir. Kimileri ise Hürmüz Boğazı'nda sıcak bir çatışmaya girmektense Irak ve Afganistan'daki ABD güçlerinin hedef alınabileceğini savunmaktadır. Başka bir grup ise Boğazı kapatmak yerine İran'ın gemilerin geçişini aksatma, geciktirme ve zorlaştırma yöntemini tercih edeceğini söylemektedir.

İran, ABD'nin Körfez'deki petrol tesisleri ve tankerlerine saldırılar düzenleyebileceği gibi, daha önce İran-İrak Savaşı'nda yaptığı gibi deniz altına mayın döşeme yoluna da başvurabilir. Zira iyi bir mayın savaş kapasitesine sahip olduğu söylenmektedir³⁶. Tabii ki bu durumda gemilerin boğazdan geçişini de engellemiş olur. İran küçük gemileri kullanarak tankerler veya ticari gemilere zarar verebileceği gibi onları alıkoyma yoluna da gidebilir. Böylelikle gemiciliği yavaşlatma yöntemini izlemiş olur. Küçük saldırılar, gemilerin oradan geçişini azaltabileceği gibi sigorta maliyetlerini de arttırır³⁷.

Tarihi: 12 Şubat 2012), Dennis Blair and Kenneth Lieberthal, "Smooth Sailing: The World's Shipping Lanes Are Safe," *Foreign Affairs*, Vol. 86, No. 3 (Mayıs - Haziran 2007), s. 7-13.

³⁴ Simon Henderson, "Facing Iran's Challenge: Safeguarding Oil Exports from the Persian Gulf," *Policy Watch*, No. 1112 (Washington, D.C.: Washington Institute for Near East Policy, 2006), <http://www.washingtoninstitute.org/templateCO5.php?CID?2477>.

³⁵ İran deniz kuvvetleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Michael Connell, "The Artesh Navy: Iran's Strategic Force", 31 Ocak 2012, <http://www.mei.edu/content/artesh-navy-irans-strategic-force> (Erişim Tarihi: 23 Şubat 2012), İran'ın başvurabileceği yöntemler arasında sayılan mayın savaş kapasitesi, kruz füzeleri, gemisavar füzeleri kapasitesi ve karada konuşlanmış hava savunması kapasitesi hakkında bkz: Caitilin Talmadge, "Closing Time: Assessing the Iranian Threat to the Strait of Hormuz", *International Security*, Vol: 33, No:1, Yaz 2008, s. 82-117

³⁶ Caitilin Talmadge, "Closing Time..." s. 89-99

³⁷ İran'ın kullanabileceği yöntemler için bkz: "اسلامی ایران چه گونه تانگه هومز را خواهد بست" (İran İslam Cumhuriyeti Hürmüz Boğazı'nı Nasıl Kapatacak?), *Mashregh News*, 15 Aralık 2011, <http://www.mashreghnews.ir/fa/news/84929> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2012) (İran Karar Verirse Hürmüz Boğazı'nı Nasıl Kapatabilir?), *Hormozgan News*, 15 Aralık 2011, <http://www.hormozgannews.com/Pages/News-2538.html> (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2012)

Ancak tüm bu tartışmaları bir kenara bırakacak olursak ABD'ye ait 5. Filo ve diğer Batı devletlerinin güçleri böyle bir ihtimal karşısında Boğazı yeniden geçişlere açmak için hazır beklemektedirler. Muhtemel bir savaş senaryosunun ise gerek bölgesel istikrar, gerekse global ekonomi üzerindeki yıkıcı etkilerinden söz etmeye dahi gerek yoktur.

Boğaz'ın Bloke Edilmesinin Yaratabileceği Muhtemel Sonuçlar

Daha önce de belirtildiği gibi Körfez petrolünün %90'ı ve dünya petrolünün %20'sinin geçtiği bu Boğaz'ın kapatılması veya bölgede olası bir askeri çatışmanın patlak vermesi durumunda dünya petrol piyasası ciddi çalkantılar yaşayabilir. Enerji uzmanlarının tahminlerine göre böylesi bir senaryonun gerçekleşmesi halinde petrol fiyatlarının %50 artması ve ABD ekonomisi başta olmak üzere global ekonominin olumsuz şekilde etkilenmesi ihtimal dahilindedir.

Hürmüz Boğazı'nın kapatılması ve Batı'nın misilleme yaparak İran petrol tesislerini bombalaması durumunda oldukça karmaşık bir tablonun ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. Zira Hürmüz Boğazı'nın bloke edilmesi günlük 16 milyon varil petrolün başta Asya Pasifik olmak üzere diğer alıcılara ulaştırılmasını engelleyecektir. Her ne kadar Suudi Arabistan İran'a yaptırım uygulanması durumunda ortaya çıkabilecek arz açığını kapatmaya hazır olduğunu ilan etmiş olsa da³⁸, Boğazın kapanması durumunda ortaya çıkabilecek arz açığını Suudi Arabistan'ın kapatabilmesi pek de mümkün görünmemektedir. Çünkü her şeyden önce kendi alıcılarına petrolünü ihraç etmek için Suudi Arabistan da bu rotayı kullanmakta ve bu rotanın bloke olması durumunda, istenilen kapasitedeki alternatif hatların mevcut olmaması dolayısıyla ihracatının büyük bir bölümünü gerçekleştirebilmekte sıkıntı yaşayacaktır.

Diğer taraftan Batılı ülkeler, İran tesislerinin tahrip edilmesi durumunda İran'ın üretim yapamamasından kaynaklanacak olan arz açığını Suudi Arabistan'ın kapatmasını talep edeceklerdir. Ancak her ne kadar Suudi Arabistan İran'dan kaynaklanacak bir arz açığını kapatabilme kapasitesine sahip olduğunu ilan etmiş olsa da, gelecekte yaşanabilecek aksaklıklar durumunda sıkıntı yaşayabileceğini göz önünde bulundurarak elindeki tüm ekstra petrolü pazara aktarma hususunda gönüllü olmayacaktır³⁹.

Kısacası, vakti geldiğinde Suudi Arabistan'ın nasıl bir politika izleyeceği bir kenara, İran petrolünden kaynaklanacak olan bir arz açığını doldurabilecek global atıl bir kapasitenin hâlihazırda mevcut olmadığını söylemek yerinde olacaktır. Böylesi bir senaryoda Uluslararası Enerji Ajansı, stratejik stoklarını dünya marketine açma baskısıyla karşı karşıya kalabilecektir⁴⁰.

³⁸ Amena Bakr, "Saudi Would Replace Iran Crude If EU Embargoes-Sources", *Reuters*, 27 Aralık 2011

³⁹ "World Economy: Sanctions Response", *The Economist*, 21 Şubat 2012

⁴⁰ *Ibid.*

Daha da önemlisi, Boğazın geçici olarak kapatılması olasılığına fazlasıyla hazırlıklı olan ve bunu kendileri için kırmızı çizgi ilan eden Batı güçleri, Boğazı açmak ve açık tutmak isteyeceklerdir. Bu da sıcak sularda bir çatışmanın başlaması, zaten istikrarsız olan bölgenin daha da istikrarsızlaşması ve beraberinde diğer olumsuz ekonomik ve siyasi sonuçların doğması anlamına gelmektedir.

Hürmüz Boğazı'nın kısmen kapatılması durumunda bile petrol fiyatlarının ciddi oranlarda artması ve zaten çalkantılar yaşayan global ekonominin alabora olması gibi bir tabloyla karşılaşmak mümkündür. Ancak bu negatif etkinin tek taraflı olmayacağını hatırlamakta da fayda vardır. Zira 2010 yılında uygulanan ekonomik yaptırımlardan da etkilenmiş olan İran ekonomisinin bugün ayakta durabilmesinin en önemli nedenlerinden biri Hürmüz Boğazı'ndan günlük olarak ihraç ettiği 2 milyon varil petroldür. Bu ana arterin kısmen de olsa kesilmesi durumunda İran'ın da ciddi şekilde etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır.

Sonuç

İran'ın Hürmüz Boğazı kartına başvurması ve Batı'nın da tahrip edici petrol yaptırımlarını onayarak masada hazır bekletmesi sıkı bir restleşme oyunu olarak görünse de her iki tarafın Hürmüz Boğazı'nın stratejik önemini ve bu stratejik noktada doğabilecek en ufak bir pürüzün siyasi sonuçları ve dünya ekonomisi üzerindeki etkilerinden fazlasıyla haberdar oldukları söylenebilir. Bu nedenle her iki tarafın da gerilen tansiyonun hafiflemesi için alternatif arayışlar içerisinde olduğu düşünülmektedir. Ancak bilinen bir gerçek vardır ki kriz yönetimleri iyi kontrol edilemediğinde rahatlıkla içinden çıkılmaz bir hale gelebilir.

Her geçen gün ölçeği arttırılan ve özellikle İran üzerinde yıkıcı etki yaratma potansiyeline sahip olduğu bilinen petrol ihracatı hususundaki yaptırımların hayata geçmesi durumunda İran'dan karşı atakların gelmesi muhtemeldir. Unutulmaması gereken en önemli husus ise İran'daki bazı şahinler ve ultra muhafazakârların devrimin ruhunu yeniden canlandırabilme arzusuyla savaş ve çatışma yanlısı olduklarıdır. Dolayısıyla alternatiflerin ve çıkış yollarının tükenmesi durumunda bahsi geçen şahin kesimin önerileri ve fikirleri prim yapabilir; mevcut tablo ise içinden çıkılmaz bir hale dönüşebilir. Özellikle Batı dünyasının politikalarını oluştururken bu ihtimali her daim göz önünde bulundurarak hareket etmesi faydalı olabilir.

İran'ın mevcut stratejik konumu ve elindeki askeri kapasiteyi kullanması durumunda geçici bir süre Hürmüz Boğazı'nı kapatabilme kabiliyetine sahip olduğu ifade edilebilir. Ancak 5. Filo'nun da böyle bir ihtimal karşısında Boğazı yeniden geçişlere açmak için hazır beklediğini de hatırlatmakta fayda vardır. Böylesi bir senaryonun ise gerek bölgesel istikrar, gerekse global ekonomi üzerindeki yıkıcı etkilerinden söz etmeye dahi gerek yoktur. Kaldı ki bu

yönde bir girişim, İran için de ekonomik intihar anlamına gelecektir. Dolayısıyla hem İran'ın hem de hâlihazırda ekonomik problemlerle yüzleşen Batı'nın mümkün mertebe böylesi bir senaryodan uzak kalmak isteyecekleri yorumu yapılabilir.

Neyse ki gerginliğin tırmanmasına katkı sağlayan tarafların işin ciddiyetinin de farkında oldukları görülmüştür. İran müzakere mesajları vererek gerginliği azaltmaya çalışırken⁴¹, Hürmüz Boğazı krizinden yara almadan kurtulmaya çalışmaktadır. Batı ise aynı şekilde bu krizin daha fazla tırmanmaması adına müzakere mesajlarına olumlu yanıt vermektedir. Kaldı ki ortaya çıkan tansiyonun hafiflemesi için tarafların müzakere masasına oturması en yakın çözüm gibi gözükmektedir.

Son tahlilde, işin bu noktaya kadar gelmesine özellikle Bush Hükümeti'nden başlayarak bugüne kadar gelen yanlış hesaplamaların ve izlenen yanlış stratejilerin neden olduğu söylenebilir. İran'ın nükleer silah kapasitesine sahip olmaması için uygulanan politikalar, istenilen sonucu yaratmamanın yanı sıra İran'ın bu hususta her geçen gün daha fazla motive olması ve nükleer kapasitesini arzu edilmeyen seviyelere kadar geliştirmesine yol açmıştır. Ve gelinen noktada müzakere masasına yeniden oturulduğunda İran'ın kapasitesinin farkında olarak pazarlık yapılması gerekecektir. Bu noktadan sonra tek yapılması gereken her iki tarafın da iyi niyet çerçevesinde masaya oturması ve krizi çözmek niyetiyle müzakereleri sürdürmesidir.

Ama her şeyden önce karşılıklı olarak nerdeyse hiç var olmayan güvenin asgari düzeylerde de olsa tesis edilmesi gerekecektir. Son dönemlerde yaşananlar göz önünde bulundurulduğunda bunun hiç de kolay olmayacağı, ancak olası bir diplomatik çözüm için olmazsa olmaz bir koşul olduğu belirtilmelidir. Aksi takdirde hem dünyanın hem de bölgenin hiç de arzu etmeyeceği bir tablonun ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Batı dünyasının İran nükleer krizini çözmek adına petrol ihracatına yönelik ve İran Merkez Bankası'na yaptırımlar uygulaması, istenilen sonucu doğurmaktan uzak olacağı gibi ters etki de yaratabilir.

İran'ın önünde yakın geçmişten anıları henüz çok taze olan iki örneğin - kitle imha silahları olmayan Saddam rejiminin başına gelenler ve nükleer programını askıya alarak Batı'yla iyi ilişkiler tesis eden Kaddafi rejiminin tecrübeleri- olduğu düşünüldüğünde Batı'nın mevcut baskılarla İran'ı dize getirme çabasının istenilen sonucu vermeyeceği yorumunu yapmak yerinde olacaktır⁴². İranlı bir uzman olan ve Başkan Obama'nın dış politika danışmanlığını da yürüten Vali Nasr'in de dediği üzere “*ya baskı uygulayacaksın ya da angaje etme*

⁴¹ “Editorial: The Promising Nuclear Talks”, *Iran Diplomacy*, 19 Şubat 2012, <http://www.irdiplomacy.ir/en/news/43/bodyView/1898143/Editorial:.The.Promising.nuclear.talk.s.html> (Erişim Tarihi: 21 Şubat 2012)

⁴² International Crisis Group, “In Heavy Waters: Iran's Nuclear Program, the Risk of War and Lessons from Turkey”, *Middle East and Europe Report N°116* – 23 Şubat 2012, s.iii

politikası izleyeceksin, her ikisini bir arada uygulayamazsın”⁴³. Başka bir tabirle bir yandan tahrip edici yaptırımlar uygularken diğer taraftan İran’ın tek önemli pazarlık kartı olan nükleer programı hususunda ödün vermesini beklemek çok da mutedil bir politika gibi görünmemektedir.

Dolayısıyla Hürmüz Boğazı’nın bloke edilmesi tehdidinde kadar varan bu sürecin iyi bir şekilde yönetilmesi adına hem İran hem de Batı’nın politika değişikliğine gitmesi ve iyi niyet çerçevesinde müzakereleri başlatarak “sorunu çözme hedefiyle” hareket etmesi mevcut senaryonun tek çıkış kapısı gibi görünmektedir.

⁴³See “Vali Nasr on U.S.-Iranian Relations”, video, YouTube, posted 25 January 2012, www.youtube.com/watch?v=NaFC9WFUPfc. On 3 February 2012,

